

BÜLENT TANÖR VE ANAYASA HUKUKUNDA SOSYAL HAKLAR

(BÜLENT TANÖR AND SOCIAL RIGHTS IN CONSTITUTIONAL LAW)

Murat Sevinç *

ÖZET

Anayasa hukukunda sosyal haklar, gerek siyasal mücadelede ve gerekse temel haklar rejimi içinde son derece önemli yer tutmasına karşın Türkiye’de bugüne dek üzerinde çok çalışılmamış bir konudur. Diğer hak ve özgürlüklere gösterilen iltifat, sosyal haklardan esirgenmiştir. Bunun önemli bir gerekçesi, klasik-liberal hak ve özgürlükler demetine, 19.yüzyıldan itibaren giderek güçlenen emekçi hareketinin armağanı oluşudur. Bu tarihsel arka plan ve Türkiye’deki sınıf mücadelesinin niteliği nedeniyle, sosyal haklara ilgili alanlarda çalışan çoğu hukukçu tarafından üvey evlat muamelesi yapıldığı düşünülebilir. Türkiye’de işçi yığınlarının siyaset sahnesine gür bir sesle çıkışı, 1961 Anayasası döneminde olmuştur. İşte Tanör’ün bu değerli eseri de aynı dönemin ürünüdür ve sosyal haklar konusunu, siyaset-hukuk ilişkileri ve sınıf mücadelesi bağlamında ele almaktadır. Tanör eserinde, açık siyasal tercihleri olan bir bilim insanının, konusunu, o tercihler çerçevesinde nasıl bilimsel yöntemden sapmadan ele alabileceğinin dersini vermektedir. Okuyacağınız yazı, Tanör’ün sosyal hakları hakkında yapılmış olan konuşmanın metnidir.

Anahtar sözcükler: Tanör, temel haklar, sosyal haklar, anayasa, sınıf mücadelesi.

ABSTRACT

Although social rights in constitutional law have an important place in both the political struggle and fundamental rights regime, it has been a less studied subject in Turkey. The attention given to other rights has been spared from social rights. One important reason for this has been the fact that it has been added to the classical liberal rights and freedoms bundle by the ever growing labor movement as of 19th century.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

It is possible to think that many lawyers working in social rights-related fields have treated social rights as a stepson because of this historical background and the level of class struggle in Turkey. The labor masses made their voice heard strongly in the political scene at the time of 1961 Constitution. This prominent work by Tanör is the product of the same era and discusses the social rights issue within the framework of politics-law relations and class struggle. In his work, Tanör delicately shows how a scientist with explicit political preference can approach his field within the framework of such preference, yet without deviating from the scientific method. The article you will read is the text of a speech made about Tanör's social rights.

Keywords: *Tanör, basic rights, social rights, constitution, class struggle.*

Türkiye'de sosyal haklar üzerine yazılmış hiç kuşkusuz en değerli eserlerden biri olmasına karşın unutulmaya yüz tutmuş bir çalışma *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. Kitap birkaç açıdan son derece önemlidir. İlk; pek çalışılmamış, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde ihmal edilmiş bir alan olan sosyal haklar konusunda Türkiye'de yazılmış en nitelikli eserdir. Sosyal haklar, 12 Eylül faşizmi ve anayasa yapıcılığının, sola dair her ne varsa aşındırma/yok etme siyasetinin en başarılı olduğu alanlardan biridir. 12 Eylül'ün, büyük ölçüde bugüne dek süren *anayasal düzeni*, sosyal hakları neredeyse unutturmaya varan bir yol izlemiştir. Nitekim günümüzde, TBMM çatısı altında sürdürülen anayasa yapım sürecinde, hukuksal değer açısından anayasadaki diğer hak ve özgürlüklerle arasında hiçbir fark olmayan bu hak demetinin esamisi okunmaktadır. İkinci değerli yanı ise şu: Çoklukla ideolojilerden masun görünmeyi tercih eden ve bu tavırla bizatihi son derece ideolojik bir tutum takınan akademinin hukukçu kanadı içinde, "dünyaya bir yerden bakan ve bunu tüm açıklığıyla çalışmalarına nakşeden" Tanör'ün çok özel bir yeri vardır. Tanör, solcu bir akademisyen ve hukukçudur ve insan hakları, özgürlükler, demokrasi konusundaki savaşımı yaşamı boyunca hiç sona ermemiştir. Bu bakımdan Tanör, "yanlı" bir akademisyen ve insandır. Kitabı, bu değerler çerçevesinde kaleme alınmıştır ve daha ilk satırından itibaren okuyucusunu, içinde yolculuk edeceği dünya hakkında bilgilendirir.

Tanör eserinde; sosyal, siyasal, hukuksal açılardan son derece tartışmalı olan bir alanda, bir yandan sınıfsal vurguyu hakim kılıp diğer yandan, sığ polemiklerle mesafeyi koruyup kuramsal bir çerçeveye inşa

ediyor. Sosyal bilimlerin normatif bilimler ile yakınlığı; özellikle anayasa hukukunun, bir bilim alanı olarak pozitif hukuk kadar ve hatta zaman zaman daha fazla, siyaset bilimi, tarih, ekonomi ve sosyoloji disiplinleriyle yakın ilişkisi malum. Bu nedenle bir anayasacının bilimsel eserlerinde derdini anlatabilmesi, hele ki bu kişi Tanör çapında anayasacılık yapıyorsa, ancak tüm bu alanların katkısını talep etmesiyle mümkün olabilirdi. Tanör, gerek bu çalışması gerekse çoğu diğer eserinde anayasacılığın/hukuçuluğun, salt "mevzuat" ve "mevzuat yorumu" bilgisiyile yapılamayacağını düşündürmüştür. Tanör'ün anlatısında, alan bilgisinin ve o bilginin bilimsel değerlendirmesinin, bir başka söyleyişle "alanın kendine özgü dil ve yönteminin, " yazarın ideolojik tercihiyle kaynaşmış olarak sergilendiğine tanık olunur ki haliyle yazdıkları hem bilimsel ve öğretici hem de yönlendirici ve bir yanıla, tepkiseldir. Söz konusu değerler ile her koşulda gözetilen bilimsel özen, hemen tüm eserinde baskın özelliktir.

Yalnızca bir iki örnek verelim. Örneğin *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*'nde anayasacılık tarihimizin seyrini aynı mantık ve berraklıkta anlatırken de; *İki Anayasa'da* 1961 ve 1982 Anayasalarını gerek karşılaştırma yöntemi, gerekse metinlerdeki farklılıklar ve kurucu iktidarlar arasındaki ayrımları sözü hiç dolandırmadan betimlerken de aynı yolu izler Tanör. *Türkiye'de İnsan Hakları Sorunu* adlı eserinde, analiz gücü bir yana, Türkiye Cumhuriyeti'nin işkence, yasaklamalar, haksız yargılamalar, faşizan uygulamalar sabıkasını, gerçek bir bilim insanı titizliğinde ortaya sererken insan hakları tarihimize düştüğü değerli notu görmemek mümkün mü? Tek başına bu eser dahi, genç hukukçulara, anayasacılara ve diğer bilim insanlarına önemli bir ders ve miras niteliğindedir.

Aynı saptamaları *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar* için yapmak mümkün.

Önce yasa, ardından anayasa düzeyinde tanınması 19. yüzyıldaki gelişmelerin ürünü olsa da, sosyal haklar bugünkü şekli ve etkisiyle Batı mevzuatına, büyük ölçüde II. Dünya savaşı sonrasında dahil olmuştur. Sosyal devlet önlemleri olarak bilinen uygulamalar, bir yandan 19. yüzyıl işçi hareketlerinin 20. yüzyıla bıraktıkları izi, diğer yandan ilk savaş sonrası sürekli kriz içinde bulunan kapitalist sistemlerin yaşamlarını sürdürebilmek için sarıldıkları önlemler bütününe anlatır. Dolayısıyla, işçi mücadelesi sonunda elde edilen kazanımlar bir yandan da o mücadelenin nihai başarıya ulaşmasının önünde baraj işlevi görmüştür. Kuşkusuz bu gerçek, sosyal hakların ya da bir başka adıyla *refah devleti* önlemlerinin ne tarihsel ne de bugünkü değerini ortadan kaldırır. Kaldırmadığı içindir

ki günümüz kapitalist sistemlerinin önemli mücadele alanlarından biri, sosyal devlet harcamaları olmayı sürdürmektedir.

Sosyal devlet, kısaca, yurttaşına insanca yaşamının asgari koşullarını hazırlayan ve bu şekilde temel hedef olan *sosyal adaleti* sağlamayı görev edinen devlettir. Bunun için gelir uçurumunun azaltılması başlıca hedeftir ve bu hedefe ulaşabilmenin temel aracı, devletin liberal teori-deki "jandarma" işlevi dışında görevlerle donatılması gerekliliğidir. Li-beral anlayış büyük ölçüde, sosyal devlet önlemlerinin bireyleri bağımlı ve dolayısıyla diğer klasik hak ve özgürlüklerden giderek daha 'mahrum' bırakacağı varsayımıyla hareket eder. Ancak yirminci yüzyılın özellikle ikinci çeyreğinde, kendi kurallarına göre çalışan serbest pazar ekonomi-sinin başkaca sorunlara; gelir uçurumları ve büyük kitlelerin yoksullu-ğuna neden olabileceği görüldü. Sorunun çözümü içinse, refah devleti önlemlerine başvuruldu.

Tabii söz konusu önlemlerin uygulanmasında, başka bir söyleyişle önlemlerin ölçüsünde, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının büyük etkisi olmuştur. Günümüzde gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde sosyal hakların varlığı kabul görüyor. Tartışmalar daha çok harcamaların kap-samı üzerinedir. Dolayısıyla bugün artık sosyal olmayan bir demokrasi kalmamıştır (haliyle, *sosyal demokrasi* olarak adlandırılan sistemler için artık yalnızca *demokrasi* sözcüğü kullanılması yeterli kabul edilebilir). Ancak gelişmekte olan ülkelerde hızlı sermaye birimi sağlanması kal-kınma için gereklilik olduğundan, sosyal devlet harcamaları ile bu biri-kimin amaçlanan hızı arasında sürekli bir gerilim bulunmaktadır. Nite-kim Türkiye'de sosyal devlet önlemleri, 1961 Anayasası ile bir hak de-meti olarak mevzuatımıza girdiğinde, ilk yıllarda ekonominin seyri ne-deniyile memnuniyetle karşılanmış ancak sermaye dar boğaza girdiğinde ilk tepki gösterilen, sosyal hakların varlığı ve ölçüsü olmuştur. Nitekim 1982 Anayasası'nın temel hedeflerinden biri, kuşkusuz işvereni işçiye karşı korumaktır ve bu satırların kaleme alındığı 2012 yazına dek, Ana-yasa'nın yaklaşık yarısı değiştirilmişken "sosyal ve ekonomik hak ve ödevlerin" çalışan lehine en az dokunulan alanlardan biri olması mani-dardır.

Sosyal devlet ilkesinin Türkiye gibi ülkelerdeki talihsizliği, sıradan ve sığ günlük siyasi hedeflere ve çok kolayca feda edilebilmesidir. Ülke sürekli ekonomik sıkıntı içinde bulunduğu için, sosyal önlemlerin varlığı ve harcamaların boyutu ilk hedef yapılmakta ve yönetimlerin lehine, hayli ikna edici olmaktadır. Örneğin yıllardır tüm özelleştirmeler, kamu kurumlarının "devletin sırtındaki kamburlar" olduğu ön kabulü belletile-rek yapılırken, bu yoğun ideolojik bombardıman çok başarılı olmaktadır.

"İşletmenin" bir bilim dalı olarak okutulduğu çok sayıda üniversite olan Türkiye'de, bir kurumun işletmeciliğinin neden kamu değil de özel sektör tarafından daha verimli gerçekleştirilebileceğinin bilimsel açıklaması yapılamadığı gibi, doğrusu böylesi bir açıklamayı bekleyen de kalmamıştır. Aynı kolaycılık sosyal haklar demeti açısından da geçerlidir. Örneğin, sosyal hakların bir anayasal konu olmadığı, yasa düzeyine bırakılması gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir. Oysa dile getirenler de, hak ve özgürlüklerin hangi düzeyde güvenceye alınacağına hukuktan çok siyasi mücadele ve sosyal koşulların sonucu olduğunu bilmektedir. Bir ülkede herhangi bir hak demetinin anayasadan çıkarılarak yasa düzeyine, yani parlamento çoğunluğunun iki dudağına terk edilmesi, teknik hukuk değil bir siyasal mücadele sorunudur ve kararı veren de o mücadelenin vardığı aşamadır. İşte sosyal haklar konusunda yaşanan talihsizliklerin ya da daha doğru bir deyimle, bilinçli değersizleştirme/önemsizleştirme çabasının doğal sonucu, söz konusu hakların temel hak ve özgürlükler içinde üvey evlat muamelesi görmesidir. Oysa tüm temel hak ve hürriyetlerin bir arada değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşımdır. Klasik haklar ile sosyal haklar arasındaki ilişki bir ast üst ilişkisi değildir. Aksine tüm hak ve özgürlükler birbirleri açısından tamamlayıcıdır. Demokratik haklar sosyal hakların talep edileceği ortamı yaratırken, sosyal güvenceler demokratik sistem açısından yaşamsal olan sosyal adaletin gerçekleşmesine yardım eder.

Tanör'ün, anayasa hukuku alanında daha önce yazılmaması bir yana, henüz aşılamamış, sosyal hakların anayasa hukuku açısından kuramsal temellerini anlamayı deneyen çalışması, tüm bu değerlendirmelerin kaynağına inip "*sosyal haklar nedir?*" sorusunu sorarak başlıyor işe. Ve tüm çalışma, günümüzde olup biteni anlamanın ipuçlarını sağlıyor bizlere; adım adım.

Sosyal hakların ayırdedici niteliği nedir? sorusunun yanıtı, bu hakların konumunu kuramsal açıdan belirleyebilmek açısından son derece kritik. Tanör, sosyal hakların pozitif hukuk metinlerine girişi ve buradan kaynaklanan hukuksal sorunlara geçmeden önce bu sorunun yanıtını arıyor. Önce o güne dek önerilen ölçütleri dört başlığa ayırıp niteliklerine göre isimlendiriyor: teknik, maddi, sübjektif ve sosyolojik ölçütler. Bu ölçütleri kullanarak, sosyal haklar hakkında yapılan tanımları ele alıyor ve doğrusu bazı saptamaları tartışmalı da olsa, her birinin güçlü ve güçsüz yanlarını, yanılıgıları, yanılıgıların kaynağını ortaya koyuyor. Eleştirilerin ardından, *ayırdedici niteliğin* belirlenmesinde sosyal haklara dair son derece sorgulayıcı ve tartışmacı bir yöntemle kendi *yaklaşımını* geliştirmeye çalışıyor. Tanör bir çalışmaya başlarken ça-

alışma konusunun "ne" olduğunu sorgulayıp onu "tanımlayarak, " yani nereden hareket ettiğini, başlangıç noktasını betimleyerek, ilk dersi bilimsel yöntem ve özen konusunda veriyor.

Tanör, sosyal hakların ayırdedici niteliğini ortaya koymak için nasıl bir yol izlemiştir?

Temel sorunsalı, "sosyal haklar sorununa *sosyal ve hukuki gerekçelere* ters düşmeyen bir yaklaşım" geliştirmek. Çalışmanın tümüne hakim olan bu arayış için şöyle söylüyor Tanör: "Ancak, pozitif hukuk gelişmelerini sosyolojik gözle değerlendiren bir yöntem, yani hem hukuk sosyolojisinin hem de pozitif hukukun verilerini sürekli göz önünde tutan bir çalışma, sosyal hakların gerçek hukuki ve ayırdedici niteliğini ortaya çıkarabilir." Bu amaca ulaşmak için önce hakların kökenini (18. ve 19. yüzyılda geçerli olan klasik haklar ile 19. yüzyılda belirip 20. yüzyılda gündeme gelen sosyal haklar arasındaki ayrımı göz önünde bulundurarak), ardından köken açısından ayrıksı olan niteliklerinin güncel değerini (tabii burada, eserin 1978 tarihli olduğunu akılda tutmak gerek) inceleyip sonunda bir senteze ulaşmaya çalışıyor.

Tanör ilk adımda, *klasik hak ve özgürlüklerin* tarihini anlatıyor.

Çalışmanın bu kısmı, liberal düşüncenin gelişimine, burjuvazi ile feodal yapılar ve tabii monarşi arasındaki mücadeleye, ABD ve Avrupa'da yaşanan demokratik devrimlere, doğal hak ve hakların devlete karşı taşıdığı niteliğe yapılan vurguya ayrılmış. Tabii bunu yaparken, doğası gereği *herkese tanındığı* ilan edilen *soyut* hak ve özgürlüklerin (mülkiyet hakkı, sözleşme ve ticaret hürriyeti gibi) fiilen aslında bu hak ve özgürlüklerden yararlanabilecek olanlara (doğal hak kuramını yaratabilmek için gereksinim duyulan soyut insan, burjuvazide somutlaşıyordu) tanındığını, dolayısıyla mücadelenin sınıfsal rengini sergilemekten de geri durmuyor. Bu dönemde, örneğin düşüce ve düşünceyi yayma gibi, toplumun tümüne tanınan hakların, o toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçiler açısından *biçimsel* olmaktan öteye geçmediğini hatırlatması ve klasik hakların yalnızca kişiyi devlete karşı değil, çoğu zaman burjuvaziyi halktan gelecek baskılara karşı korumayı hedeflediğinin yani *anti sosyal* oluşunun altını çizmesi, ayrıca önemli. Özellikle 19. yüzyılda burjuvazi için asıl tehlike, artık devlet ile çelişki değil, filizlenen işçi sınıfı ile mücadele haline gelmişti.

Yeni hakların ortaya çıkışı ise Sanayi Devrimi ve ardından Avrupa'da gerçekleşen irili ufaklı işçi hareketleri sayesinde. Bu dönemde burjuvazinin temel çelişkisi artık feodaliteyle değil, ekonomik açıdan güçsüz durumda olan ve eşitsizliklere karşı giderek daha örgütlü tepki göstermeye başlayan işçi sınıfıdır. Tanör burada, 19. yüzyılda sosyal

hakların, özellikle 1848 devrimleri ardından *yasal* ve sonrasında *anayasal* düzeyde tanınmasını; hemen ardından söz konusu *yeni hakların* yapısal özelliklerini çeşitli yönleriyle ele alıyor. Sonunda, sosyal haklar ile klasik haklar arasındaki ayrımın ortadan kalkıp sosyal hakların klasik insan hakkı konumuna geldiği yönündeki savları eleştirip *aralarındaki zıtlığın* tüm canlılığını koruduğunu savunuyor. Tanör bu faslı, sosyal hakların batı demokrasileri içindeki yerini, söz konusu hakların batı demokrasileriyle nihai aşamada uzlaştığını (bazı klasik haklarla -mülkiyet gibi- doğal *zıtlasmalar* elbette olmaktadır) saptayarak sonlandırıyor: "...sosyal haklar, kapitalist sistemdeki sınıf mücadelesinin, rejimin sınırları içinde varılmış ya da varılması gereken aşamalarını temsil eder."

Bir sonraki adımın inceleme konusu, *sosyal hakların pozitif hukuka girişi*.

Öncelikle sosyal hakların yasalar tarafından tanınmasına yol açan etmenlerin, bu hakların doğuş dinamiklerinden farklı olduğu saptamasını yapıyor. Ardından yasal düzeyde tanınmanın gerekçeleri (rekabetin adil yapılabilmesi, ekonomiyi canlandırma isteği, sosyal ve siyasal etmenler vs.) üzerinde duruyor. Tanör'ün, sosyal hakların anayasal ve yasal düzeyde düzenlenmesi ve öncelik-sonralık ilişkisi üzerinde durması, günümüzde de süregelen, "sosyal haklar hangi düzeyde yer almalı?" sorusuna verilebilecek muhtemel yanıtlar hakkında fikir vermesi açısından önemli. Yazar, pozitif hukukun konusu olma meselesinin az gelişmiş ülkelerdeki evrimini inceledikten sonra Türkiye'de sosyal hak yasalarının kökenine iniyor. Özetlemek gerekirse; 1908'den itibaren Türkiye'de, çağdaşlarıyla karşılaştığında zayıf ancak sosyal yasaların yalnızca bir lütuf olmadığını da gösteren işçi mücadelesi yaşandığının altını çiziyor. Tanör'e göre sosyal hakların 1960'lara dek "esas olarak" yukarıdan aşağıya nitelik göstermesi, kökenlerindeki tarihin/mücadelenin gözden kaçmasına neden olmamalıdır.

Yasal tanınmanın tarihçesini analiz ettikten sonraki adımlar, *anayasal tanıma* ve *anayasalarda düzenleniş biçimleri* konularına dair.

Dünya anayasalarından örnekler verilmesinin ardından konu 27 Mayıs ve "sosyal niteliği" özellikle vurgulanan 1961 Anayasasına geliyor. Anayasa'yı yalnızca tepeden inmecilikle açıklama kolaycılığına kaçmayarak, Anayasa'da tanınan sosyal hakları, yalnızca örneklerle tartıştığı *egemen sınıfların kendilerini koruma kaygısıyla* değil; "egemen sınıflarla halk sınıfları arasında *yeni bir denge arayışı*" olarak betimliyor. Bunu yaparken, 27 Mayıs'taki sınıf çatışmasının sınıflar arası bir çelişkidenden değil, aynı sınıfa mensup tabakalar arasındaki çelişkidenden kaynaklandığının ve emekçilerin bu çekişmeden yararlanarak haklar elde ettiğinin

altını çiziyor. Tanör'e göre *hukuki etmenler* de sosyal hakların anayasal düzeyde tanınmasını gerekli hale getirmiştir. Sosyal hakların anayasal düzeyde tanınması, bunların parlamentolar tarafından yasaklanma, çıkarılan yasaların yargı organları tarafından kolayca iptal edilme olasılığını ortadan kaldırmakta ve devlet bu görevleri açıkça yüklenmiş olmaktadır. Tabii, anayasalarında sosyal haklara yer vermeyen çok sayıda devlet de vardır. Tanör bu direncin, hukuksal ve siyasal gerekçelerini irdeliyor. İlginç bir şekilde bu devletlerin azımsanmayacak bir kısmı sosyal devlet önlemlerinin güçlü olduğu yerler. Bazı ülkeler bu boşluğu, eyalet anayasalarıyla (Almanya gibi) bazı ülkeler ise yasama, yargı organları ile tarafı oldukları sözleşmeler aracılığıyla doldurmaktadır. Tanör bu kısmın sonunda, söz konusu sözleşmeler, yani sosyal hakların uluslararası boyutu üzerinde duruyor.

Kavramsal çerçeve oluşturulduktan sonra çalışmanın üçüncü ve son kısmı, *anayasal tanımının hukuksal sonuçlarına* ayrılmış durumda.

Burada, günümüz tartışmaları açısından çok önemli olan boyutlardan ilki; anayasada yer verilen sosyal hakların hangilerinin bir yargı kararı (ki bazen kuralların uygulaması açısından çok kritiktir, özellikle Anayasa Mahkemesi kararları) ya da yasama işlemi olmaksızın "doğrudan uygulanabilir" olduğunun saptanması. Örneğin, sendikal haklar, grev hakkı, emeğin korunmasına ilişkin bazı haklar bu kapsamdadır. Anayasal tanıma gerçekleştiğinde, yasama organı hareketsiz de kalsa, tanımının yargı üzerinde yarattığı etki ile sosyal haklar *doğrudan güvence* haline gelebilmektedir. Kuşkusuz burada yargının, özellikle anayasa yargısının niteliğini de göz ardı etmemek gerekir. Diğer boyut, anayasal normun yatay ilişkilere (yani kişiler arasındaki ilişkilere) etkisidir ki sosyal hakların toplumsal-siyasal ilişkilere tam anlamıyla nüfuz edebilmesi için anlamlı bir yaklaşımdır. Özetle "sosyal devlet ilkesi yalnızca devleti mi yoksa kişileri de mi (örneğin işveren) anayasal ilkelere uygun davranma yükümlülüğü altına sokar?" sorusunun yanıtını arıyor. Tanör, çalışmanın bu (son) bölümünde, anayasal tanımının tüm organlar üzerindeki etkisini, kısmen yabancı örneklerden ancak büyük ölçüde Türkiye mevzuatı ve yargı kararlarından hareketle anlatıyor. Böylece hem 1961 Anayasası dönemini hem de yalnızca o döneme özgü olmayıp pek çok açıdan bugün de olanca canlılığını koruyan tartışmaları bir kez daha hatırlamış oluyoruz.

Tanör *Sonuç'ta* asıl can alıcı olan "sosyal hakların anayasalara girişinin sosyal eşitlik ve adalet davasına katkısı nedir?" sorusunu yönelttikten sonra, hukuk ve siyaset arasındaki ilişkinin önemini yeniden altını çizen bir sonuca varıyor. Ona göre, sosyal eşitlik sorununu hukukun

ve anayasanın buyruklarının yerine getirilmesi olarak algılayanlar da, sorunu bir ekonomi sorunu olarak değerlendiren (özellikle büyük sermaye çıkarlarını savunan çevre) iktisatçı bakış açısına sahip olanlar da, "abartıyorlar." Doğru yöntem, "sosyal sorunun siyasal bir sorun olduğunu" görebilmek. Kendi sözcükleriyle; "...mesele özünde siyasidir ve bir iktidar sorunudur." ve özellikle yasamanın katkısını (olumlu edim) gerektirmeyen sosyal haklar konusunda, anayasal güvencenin katkısı azımsanamaz.

Tanör'ün sosyal hakları her boyutuyla, hukuk, siyasi çatışmalar, sınıf çelişkileri bağlamında ele alıp incelediği *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, ilk kez 1978 yılında yayınlanmış olmasına karşın, eserde yer alan tartışmaların çoğu bugün de tüm canlılığını koruyor.

Son olarak, Bülent Tanör'ün akademi için ne anlama geldiği üzerine bir iki şey söylemek isterim. Bülent Hoca ile hiç tanışmadım; yüzünü fotoğraflardan biliyorum. Ancak bazı insanlarla hiç tanışmadan tanış olmak mümkündür. Başka ilişkiler ve içinde bulunduğunuz dünyanın sahip olup size naklettiği anılar sayesinde. Bülent Tanör, sevgili hocalarımdan anılarında vardır. Ankara'da, SBF'de okuttuğumuz anayasa derslerinde vardır. Bir gün bir kitabındaki dipnotuyla, diğer gün yalnızca adıyla ya da kendisine/başkasına yapılan bir haksızlığa karşı mücadelesiyle sürdürür varlığını. SBF anayasa hukuku kürsüsünde ve belki de başka fakültelerin başka kürsülerinde ama mutlaka ve çok canlı haliyle bizim anayasa kürsümüzde, yaşayan ve vefat etmiş diğer değerli hocalarımızla birlikte yaşar. Hemen her yazdığıyla iz bırakmıştır akademide ve Türkiye anayasacılığında. Ancak yalnızca çalışmalarıyla değil, bir insan ve akademisyen olarak duruşuyla da örnektir. Akademi, müstesna insanlarla ayakta kalmaya çalışan; sömürü, haksızlık, niteliksizlik, toplumsal duyarsızlık konularında diğer çalışma alanlarından eksikliği olmayan bir dünyadır. İşte Bülent Tanör bu nahoş dünyada, "olmazsa olmaz" koşul olan akademik özgürlüğün kendisidir. Bir kez daha: Tanör, bilimsel özgürlüktür.

BİBLİYOGRAFYA

Bülent Tanör, *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, İstanbul : May Yay., 1978.